

ИГОРЬ ГАЛЯН
г. Дрогобыч

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ И УСЛОВИЯ ИХ РАЗВИТИЯ

В статье раскрывается сущность межкультурных ценностей и условия их развития у старшеклассников на уроках иностранного языка. Констатируется обусловленность межкультурных ценностных ориентаций культурой социума и содержанием образовательной деятельности, в которых акцентировано на особенностях менталитета представителей целевой культуры, манерах их поведения, традициях и обычаях, а также произведениях художественной культуры. Показано, что привлечение к чужой культуре минимизирует межкультурные различия, способствует накоплению знаний о многообразии культур, формирует адекватную оценку ситуации общения, развивает альтернативные коммуникативные и поведенческие модели.

Ключевые слова: межкультурные ценности, структура личности, старшеклассники, условия развития ценностей, психолингвистика, коммуникативные способности.

Стаття надійшла до редколегії 27.03.2018

УДК 159.922

НАДІЯ ГОРОШКЕВИЧ

м. Львів

nadya.horoshkevych@ukr.net

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ МОТИВІВ НА МОТИВАЦІЮ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовані мотиваційні фактори навчальної діяльності, розглянуті змістові та процесуальні теорії мотивації, їх сутність; дається пояснення диспозиційної та ситуаційної мотивації, залежність мотивації від внутрішніх або зовнішніх мотивів; розглянута навчальна мотивація та вплив зовнішніх мотивів на мотивацію до виконання певних видів навчальної діяльності дітей середнього шкільного віку. Також у статті подано короткий виклад існуючих теорій мотивації, розкриті суть та роль зовнішньої та внутрішньої мотивації. Представлено результати проведеного дослідження серед школярів 11–12 років в спеціалізованій середній школі з поглибленим вивченням іноземної мови.

Ключові слова: теорія мотивації, мотивація навчальної діяльності, диспозиційна та ситуаційна мотивація, навчальна мотивація, внутрішні, зовнішні мотиви, середній шкільний вік.

Мотивація – одна з фундаментальних проблем сучасної школи, яку досліджують, як вітчизняні, так і зарубіжні психологи. Процес навчання спрощено можна описати, як певні дії вчителя з метою наповнення учнів знаннями, уміннями та навичками, якими безсумнівно, володіє сам вчитель. Тобто, наставник «годує», а учень має «ковтнути та перетравити» все отримане. Але, важливого значення набувають не тільки фактори кількості та якості самої «їжі», але й бажання дитини «споживати та ковтати їжу». Отже, процес навчання розширюється та доповнюється компонентами ставлення до процесу отримання знань, усвідомлення внутрішньої потреби в цих знаннях. Тому перед школою пос-

тає завдання формування та розвитку в учнів стійкої позитивної, усвідомленої мотивації до навчальної діяльності. Для включення учнів в навчання необхідно, щоб поставлені завдання були зрозумілими, а головне внутрішньо прийнятними, особистісно значущими.

Основою ефективності навчального процесу виступає наявність позитивної навчальної мотивації в школярів. Керівництво процесом навчання вимагає від керівника – вчителя розуміння сутності мотивації навчальної діяльності.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що вчителі не в повній мірі ознайомлені з теоретичними аспектами навчальної мотивації, а також практичними прийомами

формування продуктивної, ефективної мотивації. На допомогу можуть прийти результати проведеного експерименту в реальних навчальних умовах.

Навчальна діяльність є специфічною та має свою об'єктивну складність, оскільки учень в школі постійно вивчає те, чого раніше не знав, чого не існувало в його реальності, стикаючись при цьому, з численними перепонами та труднощами в процесі пізнання. Навчальна діяльність ставить перед учнем, особливо молодших класів нові вимоги, яких не було на попередніх етапах розвитку. Тому, далеко не всі школярі в силу своїх особистих та інтелектуальних особливостей, здатні подолати труднощі в процесі виконання навчальної діяльності. Що породжує неусвідомлені внутрішні протиріччя. Підвищенню рівня успішного виконання навчальної діяльності виступає правильна мотивація до навчання.

В. О. Сухомлинський у книжці «Серце віддаю дітям» звертався до вчителів із закликом пам'ятати про підґрунтя успішності дитини в навчанні, на якому тримається педагогічна майстерність вчителя: «Це – бажання вчитися, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагачуйте цей ґрунт...» [6, 218].

Мотиваційний аспект в навчальній діяльності вивчали такі вчені, як С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, Л. І. Божович, О. Г. Ковальов, Г. С. Костюк, В. О. Сухомлинський, І. О. Синиця тощо.

У 30-х роках 20 сторіччя з'являються і виділяються спеціальні концепції мотивації. Одна з перших таких концепцій – теорія мотивації К. Левіна.

О. М. Леонтьєв у своїй концепції аналізує джерела мотиваційної сфери людини у практичній діяльності. Структура діяльності включає складові, що відповідають елементам мотиваційної сфери, які функціонально та генетично пов'язані з ними. Спостерігається співвідношення поведінки в цілому до потреб людини. Таким чином, структура діяльності та структура мотиваційної сфери людини побудовані по принципу взаємної відповідності [3].

Л. І. Божович вивчала психічну сутність ставлення школярів до навчання та встано-

вила, що одним з найважливіших моментів є сукупність мотивів, яка визначає навчальну діяльність. Вчена прийшла до висновку, що проблема формування стійкості особистості є проблемою становлення соціальних та моральних мотивів поведінки. Дослідження, проведені під керівництвом Л. І. Божович показали, що діти до шести років мають бажання йти до школи, бажання вчитись. Задача школи, батьків, вчителів зробити так, щоб бажання вчитись стало основним мотивом дитини, тому що дітей приваблює новий серйозний вид діяльності – навчання. А також усвідомлення дитиною, що вступ до школи – це умова реалізації основного мотиву. Велику увагу необхідно приділяти розвитку пізнавальної потреби, як необхідної умови для формування позитивної навчальної мотивації та ефективного шляху готовності до школи [1].

С. Л. Рубінштейн виділяє такі складові мотивації діяльності: очікування успішного ймовірний результат діяльності, побудова перспективи. Вчений у своїх роботах досліджує формування мотиваційної сфери молодших школярів. В залежності від виду діяльності необхідно розглядати систему спонукальних методів на підвищення мотивації дитини [5].

Теорія мотивації А. Маслоу розглядає в якості провідного діяльнісного мотиву, який визначається рівнем потреби, прагнення людини до постійного розвитку. Поведінка людини залежить від потреб, здібностей та визначається зовнішніми та внутрішніми мотивами [4].

Перед нами стоїть завдання дослідити, яким чином відбувається формування мотивації до навчальної діяльності у дітей середнього шкільного віку. Які чинники, фактори відіграють при цьому визначну роль. Джерелом активності людини виступає мотив – те, що спонукає, стимулює людину до здійснення будь-якої дії з метою задоволення її потреб. Мотивація виступає як система спонукань, що зумовлюють активність та визначають спрямованість цієї активності. Оскільки навчання – окремий вид діяльності, то і навчальна мотивація є окремим видом мотивації. Навчальна мотивація базується на потребі, що стимулює пізнавальну активність та готовність до засвоєння знань дитиною. Сама

потреба окреслюється в процесі проведення дії.

Для дітей середнього шкільного віку мотиваційна сфера стає основним спонукальним чинником не тільки для навчальної, але й для творчої діяльності. Діяльність дитини обумовлена розмаїттям її мотивів, що мають не тільки ситуативне, але й глибинне, внутрішнє значення.

Проведені Де Шармом дослідження (1963) показали, що зовнішня стимуляція та зовнішнє підкріплення не завжди впливають позитивно на внутрішню процесуальну мотивацію. За умови регулярного зовнішнього підкріплення спостерігається, що процесуальна мотивація знижується й зникає інтерес до процесу та змісту роботи, що виконується.

Важко переоцінити роль внутрішньої мотивації для дітей шкільного віку. Основним чинником продуктивності навчальної та творчої діяльності школярів виступає задоволення від процесу та змісту діяльності. Тому, важливо прослідкувати ланцюг впливу зовнішнього (матеріального – похвала, змагання) заохочення на мотивацію дітей у навчальній діяльності. Нашою метою є перевірка гіпотези, що регулярне зовнішнє підкріплення у дітей середнього шкільного віку знижує мотивацію та приводить до зникнення інтересу до процесу та змісту роботи, що виконується.

Для цього ми проаналізуємо роль мотивації навчальної діяльності у дітей шкільного віку та здійснимо аналіз впливу зовнішнього – змагального фактору на мотивацію дітей середнього шкільного віку.

Мотивація – сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку людини, причини, спрямованість та активність. Уявлення про мотивацію виникають, коли необхідно пояснити поведінку. Знайти відповіді на питання «Чому? Навіщо? З якою метою? Який сенс?». Виявлення та опис причин стійких змін в поведінці пояснює мотивацію вчинків, з яких поведінка складається.

Теорії мотивації поділяють на: змістові та процесуальні. Змістові теорії вивчають мотиви людей у роботі, надання переваги певним діям, спонукальні мотиви, засоби для досягнення мети, вирішення, що є важливим в разі

успіху, в разі невдачі. Приклад змістового підходу – концепція «ієрархії мотивів» А. Маслоу.

Процесуальні теорії мотивації розглядають проблему керування мотивацією в процесі діяльності. Основна увага зосереджена на рішеннях, що стимулюють, спрямовують та завершують поведінку людини, та які вона реалізує в цій поведінці. До таких теорій належать: теорія валентності – інструментальності – очікування Врума, теорія постановки мети Локка, модель мотивації Портера та Лоулера, «Рубікон – модель» Гекгаузена. Основою процесуальних теорій є вибір альтернативної дії, її реалізація та перевірка результатів.

Для пояснення будь-якої форми поведінки існують внутрішні причини: психологічні особливості людини – мотиви, потреби, цілі, наміри, інтереси – особистісні диспозиції або диспозиційна мотивація, та зовнішні причини: зовнішні умови та обставини її діяльності – стимули, які виникли із ситуації, що склалась – ситуаційна мотивація. Диспозиційна мотивація відповідає внутрішній спрямованості поведінки, ситуаційна мотивація – зовнішній детермінації поведінки. Практично будь-яка дія людини може бути розглянута як подвійно детермінована: диспозиційно та ситуаційно. Тому виокремили два класи мотивів: внутрішні, процесуальні та зовнішні.

Зовнішня мотивація безпосередньо самої діяльності не стосується. До дії спонукає не процес або зміст діяльності, а щось зовнішнє по відношенню до самої діяльності. Ззовні мотивована поведінка формується за допомогою досягнення та реалізації мети поведінки – бажаних результатів. Зовнішня мотивація заохочується за допомогою винагороди дій згідно умовних рефлексів: позитивні результати ймовірно повторюються, неприємні результати – не повторюються. Якщо діяльність спонукають матеріальні заохочення, соціальні фактори: престиж, влада, статус – це зовнішньо мотивована діяльність.

Внутрішня або процесуальна мотивація пов'язана з дією та зумовлена заради самої поведінки: процес та зміст дій становить інтерес. Процесуальний мотив – стан радості, задоволення від своєї діяльності. Мотивуючим в діяльності виступає почуття ефективності, а результатом діяльності – зростання

компетентності. Така поведінка зумовлена зсередини, формується на основі власних бажань та цілей людини.

Навчальна мотивація – певний вид мотивації, включений в навчальну діяльність. Аналізуючи мотивацію навчальної діяльності, важливо визначити домінуючий мотив, а також проаналізувати всю структуру мотиваційної сфери дитини.

Детально залежність успішної навчальної мотивації розглянув Г. Клаус. Він встановив, що «установки на навчання та на його зміст найбільше впливають на активне засвоєння, на протікання цього процесу та на його успішність». Вчений виділив позитивну та негативну мотивацію. Позитивна мотивація сприяє оволодінню знань без зовнішнього примушення та отримання задоволення від знань, проявляючи наполегливість.

М. М. Ліпкин та Н. В. Яковлева в результаті проведених досліджень дійшли висновку, що поєднання високого рівня пізнавального та змагального мотивів сприяють хорошій шкільній успішності, та навпаки, переважання негативних стимулів при одночасному низькому рівні змагального мотиву приводить до низьких результатів у навчанні.

Проведене нами дослідження показало наскільки змінюється мотивація при наявності такого зовнішнього фактору, як змагальний мотив.

В дослідженні приймали участь 54 школярі 11–12 років, які були поділені на дві групи: 28 та 26 дітей в кожній. В кожній групі перед початком та після виконання дій проведено тестування з метою визначення ставлення до певної навчальної діяльності.

В групі № 1 під час проведення експерименту за діями дітей спостерігали та заохочували вербально: підбадьорювали їх, розмовляли з ними, та невербально: зупинялись біля кожної дитини, спостерігали за її діями, посміхались привітно, виражали позитивне ставлення до виконання дітьми певного виду навчальної діяльності.

В групі № 2 перед початком виконання діяльності було оголошено про змагання на краще виконання завдання та нагородження переможця (зовнішнє заохочення) у результаті виконання певної навчальної діяльності.

В процесі діяльності ніякого додаткового заохочення дітей не відбувалось. Експериментатори проявляли нейтральне ставлення до виконання дітьми діяльності. В кінці виконання завдання було визначено та оголошено переможця.

В результаті проведеного експерименту отримали наступні дані:

В групі № 1 кількість дітей, яким не подобається певна діяльність зменшилась з 23,1% до 11,5%; кількість дітей, які нейтрально ставились до діяльності також зменшилась з 26,9% до 23,8%. Натомість, кількість дітей, яким даний вид діяльності сподобався збільшилась з 50% до 65,4%.

В групі № 2 кількість дітей, яким не подобається дана діяльність зросла з 28,6% до 35,7%; кількість дітей, які байдуже ставились до даного виду діяльності також зросла з 21,4% до 35,7%. Кількість дітей, яким цей вид діяльності сподобався зменшилась з 50% до 28,6%.

Даний експеримент показав результат впливу зовнішнього мотиву (оголошення та нагородження переможця) на мотивацію до виконання певного виду навчальної діяльності.

Отже, важливою умовою успішного навчання є наявність пізнавальної потреби. Мотивація ґрунтується на потребі, яка стимулює та підтримує пізнавальну активність дитини, її готовність до засвоєння знань. Предмет потреби окреслюється тоді, коли дитина починає діяти. Мотиваційна складова навчальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, мотиви і зміст навчання.

Мотивація навчальної діяльності у дітей шкільного віку включає усвідомлені соціальні мотиви в початковій школі: мотиви досягнень, самоствердження та змагання, розраховані на близький результат й займають провідне місце у мотивації, які реально мало впливають на її навчальну діяльність. У дітей середнього шкільного віку домінує внутрішня мотивація: пізнавальні потреби та інтереси, схильність до внутрішнього контролю, прагнення самостійно долати навчальні труднощі. Підкріпленням внутрішньої мотивації виступають позитивні емоції, стан радості від процесу і результату пізнання, потреба в знаннях, інтерес, цікавість.

Також, результати проведеного експерименту підтверджують гіпотезу, що приваблива діяльність втрачає свою мотиваційну силу, коли в діяльність включають зовнішні мотиви, що внутрішня, процесуальна мотивація знижується. Зовнішнє підкріплення – не завжди підвищує інтерес до змісту та процесу діяльності, що виконується. Але, зовнішнє підкріплення деколи виступає необхідним мотиваційним чинником, деколи одним з основних. Достатні та необхідні умови використання зовнішнього підкріплення для зростання мотивації навчальної діяльності дітей середнього шкільного віку потребують наступних пошукових розвідок.

NADIYA HOROSHKEVYCH
Lviv

INFLUENCE OF EXTERNAL REASONS ON A MOTIVATION OF MIDDLE SCHOOL AGE'S CHILDREN

The article presents analysis motivational factors of educational activity, it is considered semantic and situational theory of motivation and their essence; disposition and situational motivation are explained, also dependence of motivation on internal and external reasons; educational motivation and influence of external reasons on a motivation in relation to implementation of certain types of educational activity of middle school age's children are considered. There's short exposition of existing to the theory of motivation is given in this article. Also, there're essence and role of external and internal motivation are exposed. Results are among schoolchildren 11–12 years undertaken a study are presented. Research in specialized high school with deep study of foreign language was conducted.

Key words: theory of motivation, motivation of educational activity, disposition and situational motivation, educational motivation, internal and external reasons, middle school age.

НАДЕЖДА ГОРОШКЕВИЧ
г. Львов

ВЛИЯНИЕ ВНЕШНИХ МОТИВОВ НА МОТИВАЦИЮ ДЕТЕЙ СРЕДНЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье проанализированы мотивационные факторы учебной деятельности, рассмотрены смысловые и процессуальные теории мотивации, их суть; дается разъяснение диспозиционной и ситуационной мотивации; рассмотрена учебная мотивация и влияние внешних мотивов на мотивацию детей среднего школьного возраста относительно выполнения некоторых видов учебной деятельности. Представлены результаты проведенного исследования среди школьников 11–12 лет в специализированной средней школе с углубленным изучением иностранного языка.

Ключевые слова: теория мотивации, мотивация учебной деятельности, диспозиционная и ситуационная мотивация, учебная мотивация, внутренние и внешние мотивы, средний школьный возраст.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / под ред. Л. И. Божович, Л. В. Благоннадежиной. М. : Просвещение, 1972. 744 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. СПб. : Питер, 2000. 446 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. М. : Педагогика, 1975. 244 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. СПб. : Питер, 2002. 480 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. СПб: Питер, 2001. 592 с.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. К: Радянська школа, 1974. 288 с.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2018